

KERÉNYI FERENC

PETŐFI, AZ OROSZ ÜGYNÖK

Az *1849-es cári intervenció Magyarországon* című kötet (Bp., Korona Kiadó, 2001) hadtörténeti és diplomáciai okmánytárával nem tartozik az ItK kritikarovatának illetékeségi körébe. Ha készült volna hozzá névmutató, kiderülhetne belőle, hogy az okmányközlésben és Vadász Sándornak a kötettel azonos című tanulmányában Petőfi Sándor neve (érthetően) nem fordul elő. Józsa Antal hadtörténész azonban – *Az orosz csapatok a magyarországi és az erdélyi hadszíntéren 1849-ben* című tanulmányában (47–137) – olyan új Petőfi-gyanúsítgatásokkal jelentkezett, amelyek nem hagyhatók szó nélkül, az ismert babitsi elv alapján: „Mert vétkesek közt cinkos, aki néma.” Ellenkező esetben újra úgy járhatunk, mint a barguzini sírkeresőkkel, akikre mindenki mosolyogva rálegyintett, ám az ügy tizenkettedik éve terheli számlánkat, és korántsem biztos, hogy nem tartogat még új fordulatokat.

A Józsa-írás Petőfi-utalásainak sorrendjében haladva, maradéktalanul feltárható a módszer: hogyan építhetni fel akár egyetlen új adat, tény vagy összefüggés nélkül benyálazó gyanút, ha a feltételezés még a hipotézis megalapozottságát sem éri el?

Először teremtsük meg tekintélyünket, és szellemi potentátra való hivatkozással tegyük támadhatatlanná helyzetünket, ha már Petőfivel eddigelé nem foglalkoztunk, újabb (értsd: 1896 utáni) életrajzait nem ismerjük, és szövegeit is egy 1896-os, Jókai előszavazta kiadásból idéztük: „1990-ben, amikor az oroszországi levéltárakban szélesebbre nyíltak a kutatási lehetőségek, az MTA akkori elnöke, Kosáry Domokos akadémikus külön megkért, hogy tekintsem át az 1848–49-es orosz katonai beavatkozás levéltári forrásbázisát.” (65.) Következő lépésként tegyük nevetségessé mindazokat, akik e tárgyban vizsgáldtak vagy ilyenre szottyanna kedvük. Csattanóként utalhatunk például Kun Béla Petőfi-tanulmányaira (67).

A 70. oldalon sejtelmesen megpendíthetjük, hogy elméletünket korábban csak az értő szovjet kollégákkal oszthattuk meg, titokban, szinte a szellemi partizánromantika keretében. Magáról az elméletről minél érthetlenebbül írunk, annál jobb; Arany Jánoshoz írt utolsó levele kapcsán (Mezőberény, 1849. július 11.) így: „A 'permanens forradalomnak' nem csak a tudatot befolyásoló elvárásairól, hanem valós információkat visszatartó pszichológiájáról is van szó ezúttal.” (70.) A 75. oldalon, miután korábban kinyilatkoztattuk (52), hogy Magyarországon a trónfosztás után már tulajdonképpen nem szabadságharc, hanem polgárháború folyt, továbbá ugyanott méltattuk a cár atyuska lengyel

földön tett jobbágy-felszabadító intézkedéseit, jegyzetben ugyan, de végre leírhatjuk a feszítő gyanút: „A költőnek a jobbágyfelszabadítással késlekedő magyar nemességről írt kritikája és nem magyar származása már a választások előtt is kiváltott egy olyan rosszindulatú megjegyzést, hogy 'muszka-ügynök'.” Mivel az ördög köztudomásúan a részletekben lakik, ne törődjünk az olyan tényszerűnek tűnő apróságokkal, hogy a jobbágyfelszabadítást (és éppen a [*Dicsőséges nagyurak...*] hatására is) már március 18-án elfogadta a pozsonyi országgyűlés, hogy választási programjában Petőfi a kiskunokat ostorozta szolgálalkúságuk miatt, hogy a kor alföldi szóhasználatában a „muszka” nemcsak orosz, hanem általában szlávot vagy bármilyen nemzetiségű, ortodox vallású személyt jelentett.

Az osztályharcos hazaáruló arcképéhez jelentős ecsetvonás lehet, ha a költő utolsó levelét feleségéhez (Marosvásárhely, 1849. július 29.) egy orosz vezérkari ezredes értékelésére rimeltetjük rá Bem erdélyi csatavesztéseiről (99–100). Mindenesetre ügyelnünk kell az idézet jó lezárására: ne maradjon benne a Bemnél önkéntes szolgálatra jelentkezés berecki epizódja és az a tervezgetés, hogy a hadjárat után a család együtt járja majd be Háromszéket. Jöhet a kérdések kérdése: „...milyen felderítési feladatokat teljesített koszorús költőnk [...] Bem parancsára; személyes kérésére nem teljes harci felszerelésben, csillogó-villogó egyenruhában feszítve, hanem civil öltözetben, diszkréten, rejtve és fedve?” (104.) A gondolat szárnyalásának útjából most már erélyesebben kell elhárítanunk a forrásokat. Hiszen elég baj, hogy az akadémikusodó színész, Egressy Gábor megírta, Petőfi egyenruhája nem készült el a marosvásárhelyi szabónál, hogy a fehéregyházi ütközetben Petőfi Bem határozott, őt távol tartani igyekvő parancsa ellenére vett részt, és némileg zavaró lehet, hogy fránya szemtanúk még azt a német mondatot is hallani vélték, amellyel Bem hátrazavarta fogadott költő-fiát az ágyúk tűzvonalából.

Az idézett kérdésekre persze ne adjunk határozott választ, mert akkor rögtön bizonyítékokat kérnek rajtunk számon. Inkább célozgassunk. Mi most szóval, Bem annak idején ágyúval, hogy kilője az orosz főparancsnokot. De csak a vezérkari főnököt találta el. Nyilvánvaló, hogy a felderítő-hírszerző Petőfi ügyetlensége folytán, aki összetévesztette őket, miközben civilben (hiába, a kém csatában is kém...) vezényelte a tüzet. Hunyjuk be szemünket egy pillanatra, és felejtsük el, hogy a hadtudomány kandidátusa vagyunk és tudnunk illene, hogy Gábor Áron ágyúival másfél kilométerről nem lehetett célzottan löni. De amikor annyira szép a lengyel fővadász látomása, aki ágyúval lövi a golyóérett tábornokot!...

Amíg mi behunytuk szemünket, addig az olvasó kialakíthatta válaszát a kérdésekre: a derék poéta bizony kettős ügynök volt, aki egyfelől Bem megbízásából kémkedett és lazította az orosz katonai morált, másfelől viszont hamis célpontot mutatott parancsnokának.

A jónál is van azonban jobb: még át kell hidalnunk a Szabadszállás és Fehéregyháza közötti bő esztendőt. Vegyük most elő a már emlegetett, Aranyrak szóló utolsó levelet, amelyben keserű szavak olvashatók arról, hogy a pesti népgyűlés és népfelkelés elmarádása miatt többé nem vállal közszereplést. Egyáltalán: miért ment családotul Mezőberénybe? Most már nyílt sisakkal válaszolhatunk: hogy „a helyzetet zseniálisan felisme-

rő Petőfi” (130) kéznél legyen, ha az oroszokkal tárgyaló delegációt állítanak össze, hiszen Orlayékhoz ment, rokonaihoz, akiknek neve azonos I. Sándor cár magyar orvosának nevével! (130.) Megvan, megcselekedtük. Kit érdekel, hogy a mezőberényi Petricsek sohasem voltak nemesek, hogy Petrics (1848/49-ben Petri) Soma, a festővé lett másodunokatestvér csak az 1850-es években kezdte használni az Orlai nevet? És különben is, ki az az Irányi István, aki a Petricsek családfáját a 18. századig visszavezette? Innen már Petőfivel bármi történhetett, történhet.

„Nehéz dolog szatírárt nem írni” – mondta Juvenalis. De rögtön komolyra fordul az ügy, ha a kötetben felfedezzük, hogy lektora az a hadtörténész volt, akinek a szabadságharc tisztikara feldolgozását köszönhetjük; hogy a könyv az Oktatási Minisztérium anyagi segítségével, a tankönyvtámogatás keretében jelent meg. Azaz: a kutatás – úgymond – szabadsága nevében. A barguzini effeminált, testi fogyatékos, bigámista hazaáruló után most van egy kettős ügynökünk, aki gondosan készítgette megmenekülését a szabadságharcból, persze, megint családja és nemzete hátrahagyásával. Vagy mégis a szabadság költőjének van/volt igaza, amikor már 1846-ban így invitálta nemzete méltatlanjaira a cár atyuskát:

Isten, küldd e helóta népre
Földed legszörnyűbb zsarnokát,
Hadd kapjon érdeme díjába'
Kezére bilincset, nyakába
Jármot, hátára kancsukát!

(Nagykárolyban)